

RAPPORT

7

FORNBYAR OCH
KULTURARV - HUR
TURISTANPASSAT FÅR
ETT KULTURARV VARA
25-26 mars 2002
SKÄFTEKÄRR, ÖLAND

Skapa myter...

...och släpp fram berättarna.
I samarbetet mellan vetenskapen dvs arkeologerna, historikerna och de som arbetar för att föra vårt kulturarv vidare i mera upplevelseinriktad verksamhet, kan det ibland uppstå vissa meningskiljaktigheter. Vilken historia är det vi berättar? Vad är sanning och vad är bara påhittat? Vad är populistiskt och vad är fakta?

För att vårt kulturarv ska kunna upplevas av oss alla behövs ett möte och samverkan mellan vetenskapen, eldsjälarna och konstnärerna. Det är svårt att läsa landskapet. Att se vad de där stenhögarna innebär. Men får vi hjälp med att utläsa det som finns överallt i vårt landskap, så vaknar också intresset, nyfikenheten och stoltheten över vårt gemensamma kulturella arv. Därför behövs konstnärerna, berättarna för att fylla och levandegöra bilden med människor och tankar från dåtiden.

Lasse Ernst

LOKAL KULTUR är ett programområde inom Stiftelsen framtidens kultur.

Vetenskap och turism möts i kulturen

På trappen utanför jägmästarbostället i Skäftekärr.

Finns det en äkta historia?

Ebbe Westergren från Kalmar läns museum inledde seminariet med att tala kring populism och autenticitet. Han ifrågasatte att en avhandling - det skrivna ordet var mer äkta än det fiktiva. Allt är tolkningar och vi lever och är delaktiga i historien oavsett om vi är medvetna om det eller inte. Även den forskning som sker är påverkad av sin nutid. Av dagens forskning är arkeologi- historie- och medicinforskningen mest påverkad av sin egen tid.

Vilken historia är det vi vill skildra? Det är vanligt att vi försöker "piffa upp" historien och göra den lite mer spännande genom att skildra krig och uppror. Det behövs inte, historien är spännande nog ändå. Vad det innebär att ta upp krig och den onda historien i arbetet med barn är något Ebbe tycker att det bör funderas och reflekteras kring.

Vems historia är det som berättas? Vem ställer frågorna som vi försöker besvara? Forskarna eller barnen? De sistnämnda vill veta mer vardagliga saker, vad åt man för godis och mat? Hur umgicks man med kompisar? Och det är viktigt att vi från kunskapsinstitutionerna försöker ge svaren annars gör någon annan det – någon utan vår kunskap. Vi lämnar då fältet fritt för det populistiska!

Ebbe Westergren tror på att "frysa tiden" att på en viss plats ge en bild av historien. Varje plats har en historia och genom att använda alla våra sinnen när vi försöker återskapa den, blir minnet av och förståelsen för den platsen i den tiden oförglömlig.

Genom att plocka fram de vanliga människorna i historien kan vi på ett begripligt sätt arbeta med de "stora" händelserna.

Hur ser vi det vi ser?

Anki Dahlin från Länsmuseum på Gotland har på uppdrag av Riksantikvarieämbetet tittat på 70 olika kulturarv ur besökarperspektiv. Skyltarna är på många platser gamla och svåra att läsa. Riksantikvarieämbetet känner till detta och vill göra något åt det. Så i Ankis uppdrag låg att komma med förslag på förändringar.

Genom skyltarnas innehåll, placering och utseende kan man avläsa dels hur skyltuppsättaren ser på besökarna dels berättar den en hel del om skyltuppsättaren. Skyltar bör vara enhetliga, uppdaterade och tydliga! Anki visade en del roliga, sorgliga, missvisande, fula och oläsliga exempel på hur vi försöker sprida kunskap om vårt kulturarv.

Utredningen har gett tre konkreta förslag till förbättringar:

- Koncentration på några av de stora besöksmålen t.ex. världsarven, och se över all information där
- Nya skyltar på flera platser
- Vårda platserna där de nya skyltarna sätts upp

Det är viktigt att skyltarna är uppdaterade

Ankis föreläsning satte igång en livlig diskussion som fortsatte över hela seminariet.

Hur hjälper vi fler att se, att locka fram nyfikenhet? De flesta är historieintresserade men kan väldigt lite. Ska vi utestänga dem? Varför är skyltfrågan så svår?

Det finns ofta en diskrepans mellan vad RAÄ och museerna tror att vi ser och vad vi verkligen ser och upplever då vi besöker fornbyarna.

Att marknadsföra i medvind

Anja Praesto är informationsansvarig på Västergötlands museum, där man lyckats otroligt bra med att ta tillvara det intresse som Jan Guillous böcker om Arn har skapat. För många är Arn en levande person. Människor dras till de platser de läst om i böckerna, men egentligen har Arn aldrig funnits utan Jan Guillou har utnyttjat luckorna i historien och skapat Arn.

Fler och fler blir inblandade i arbetet med Arn. Anja har gjort en lång lista på personer/företag som har nytta av Arn. På den listan finns, museer, studieförbund, bokförlag, teatergrupper, skolor, vägverket, hembygdsrörelsen, researrangörer, fotografer, livegrupper, matproducenter o.s.v.

Vi måste ta tillvara det intresse som väckts och för museets del är det viktigt att öka folks historiekunskaper, säger Anja Praesto.

Kulturarvens brukare - en ny folkrörelse

Birgitta Elfström forskar på uppdrag av RAÄ och Tjänsteforum om kulturarvens brukare. Och hon gör en mycket vid tolkning av ordet kulturarv. Kulturarv är det vi själva lägger i ordet. Kulturarvet ska brukas - detta är direktiv från Riksdagen. Det innebär att vi måste "synvända" - förstå vad folk vill ha och anpassa oss efter det.

Många av våra kulturarv brukades tidigare av entusiaster, hembygdsföreningar eller byalag. Dessa har nu blivit trötta institutioner, men Birgitta tycker sig se en förnyelse och förnyring. T.ex. renässansgillearrangörer, samlare och "livare" har en förbluffande detaljkunskap om sina ämnen och en stor insikt i tidigare generationers levnadsförhållanden. Vi har en växande och tidigare inte medräknad folkrörelse - kulturarvsbrukarna. Enligt Birgittas beräkningar ca 580 000 personer som på ett eller annat sätt brukar vårt kulturarv, allt från hembygdsföreningar, släktforskare, husbyggare till teateraktörer.

Kulturarvssektorn förändras, kulturarvsintresset växer och nationalstaten förlorar i betydelse. Birgitta tror att på sikt måste detta betyda att resurser decentraliseras till kommunerna och att RAÄs makt minskar. Och hon ställer oss frågan vad detta kan få för konsekvenser när de direkt berörda ska ta ansvar för och bruka sitt kulturarv?

Är institutionerna inställda på att släppa kontrollen? De ideella krafterna måste respekteras och nya former för samarbete med institutionerna hittas. Birgitta tror att det i framtiden kommer att behövas nya yrkesgrupper som t.ex. beteendevetare och ekonomer på kommunerna för att underlätta för kulturarvsbrukarna.

Våga ta betalt

Lasse Wellin, från Vision Skäftekärr talade om att våga ta betalt. Han gjorde jämförelser med vad besök på andra turistmål kostar en familj. Många besöksmål kostar betydligt mer än ett besök på en forntidsby.

Ebbe Westergren tog i seminariets första föredrag upp frågan om vad som är kommersiellt. Han menade att man har två skilda utgångspunkter och synsätt för sitt arbete. Antingen så utgår man från vinsten eller utgår man från ideologin. Och utifrån det blir arbetet och synen på gruppdeltagaren eller besökaren olika.

Lasse Wellin frågade sig och oss om det forntidsbyarna erbjuder är så mycket sämre eller om vi helt enkelt inte vågar sätta ett marknadsmässigt pris på vår produkt. Och i så fall varför vågar vi inte det? Och varför vill vi inte prata om att verksamheten måste få ett överskott annars kan den inte överleva?

I Skäftekärrs järnåldershus

Lasse betonade vikten av att ta betalt för vad vi gör för att sen kunna använda eventuellt andra pengar (t.ex. bidrag) för att utveckla verksamheten. Att hela tiden utveckla verksamheten är nödvändigt för att överleva.

Det går inte att få besökare tillbaka om inte verksamheten förändras och förbättras. En bra verksamhet vill deltagarna betala för och dessutom är de beredda att komma tillbaka.

Hur kan vi erbjuda en ännu bättre produkt och ta mera betalt?

Agenda kulturarv

Sofie Nyman är projektsamordnare på Agenda kulturarv. Ett bevarat och brukat kulturarv vill regeringen ha. Alla som arbetar med kulturarv vet att det spelar en betydelsefull roll i människors liv, men det pågår ingen levande diskussion ute i samhället. **Vad kan vi som arbetar i kulturarvsektorn göra för att nå ut med kunskaperna och hur gör vi kulturmiljöerna till en positiv kraft i samhällsutvecklingen.**

Syftet för Agenda kulturarv är att samla kulturarvsektorn för en gemensam programförklaring. Initiativtagare till denna satsning är Läns museernas samarbetsråd, Länsstyrelsernas länsantikvarier och Riksantikvarieämbetet. Arbetet kommer att pågå under tre år.

Målet är att en gemensam programförklaring tas fram i bred samverkan med det omgivande samhället. En programförklaring som svarar på:

- Vad är vår vision 2010?
- Hur ska vi ta oss dit?
- Vilka åtgärder krävs, vilka kompetenser, samarbetspartners, lagstiftning?
- Vad behöver vi minska, öka, skärpa, ändra?
- Vad tycker andra?

Denna programförklaring ska vara klar 2003 och sedan ska den införlivas i verksamheten under 2004.

Vad andra tycker om kulturarven kommer man att ta reda på i en stor opinionsundersökning.

Citat

"Det handlar inte bara om att bevara och förvara utan alltså om att bruka"

"Folk vill höra det som berättas – vilket kanske inte alltid är sant"

"Världsarvet är en pågående process. Så här ser vi ut just nu – men imorgon ser vi annorlunda ut"

"Varför får inte fornbyar statsbidrag när t.ex. museijärnvägar får det?"

"Fornbyarna är en stark rörelse. Dags att agera och motionera om detta"

"Sättet att skylta säger en del om attityden till besökaren"

"Platsen ska motivera allt vi gör"

Vem har bett oss att syssla med det här?

De medverkande i samtalet kring hur vi sprider kunskapen om vårt kulturarv, gör detta utifrån lite olika förutsättningar. Men ett har de gemensamt – synen att vår historia spelar en viktig roll i samhällsutvecklingen. Utan en titt i backspegeln kan vi inte satsa framåt.

Uppdrag och ansvar

Vilka uppgifter har de som arbetar med kulturarvet? Skillnaden mellan institutionerna och de fristående kulturarvsarbetarna är att institutionerna har ett tydligt formulerat uppdrag – vårda, bevara och synliggöra - medan övriga har ett självpåtaget ansvar. Ingen har gett dem ett uppdrag.

Målet och drivkraften kan vara att förmedla kunskap om historien och att väcka nyfikenhet. Genom den självpåtagna rollen åtar man sig också ett visst ansvar att förmedla en faktamässigt korrekt bild av vår historia. Men samtidigt har man möjlighet att förmedla en fantasiegående historia som får lyssnaren att vilja veta mer.

Ekonomi

Vem är det som säger att det är fult att ta betalt? Vem säger att verksamheten inte får gå med överskott?

Det faktum att anslagen till kulturen finns gör att diskussionen om vad man får ta betalt för finns. Utan ekonomiska anslag skulle det vara självklart att ta betalt för vad det kostar att bedriva verksamheten. Idag vet besökaren sällan om museet de besöker har statliga anslag eller måste klara sig på biljettintäkter. Kanske vore det bra att i entrén ha anslag om detta för att skapa förståelse kring behovet av entréavgifter.

Förståelsen för att verksamheten ska kunna utvecklas och förbättras, finns hos de flesta men detta förutsätter ett visst ekonomiskt överskott.

Samverkan

Fornbyar, och andra kulturarv måste dels ha kunskap om de historiska skeendena men för att kunna levandegöra verksamheten krävs samverkan med andra yrkes- och intressegrupper.

Som Birgitta Elfström tog upp i sitt inlägg har vi idag en ny folkrörelse av människor som på ett eller annat sätt intresserar sig för historien.

Människor som har stor kunskap inom sitt område. Alla får fördelar av att arbeta tillsammans. Samverkan med andra yrkesgrupper konstnärer, artister, ekonomer kan vara utvecklande och arbetsbesparande.

Kraven på en ideellt arbetande person att samtidigt vara både eldsjäl och ekonom kan vara för betungande.

Kvalitet

Att driva en fornby med aktiviteter, byggnader och guidning, ställer stora krav på de ansvariga. Hur kvalitets-säkrar man verksamheten?

Avgörande för framtiden är att besökaren upplever att den entréavgift man betalar är väl använda pengar. Att guiderna är duktiga, såväl vad gäller fakta som att kunna förmedla – berätta. Att anläggningen är spännande och ger något nytt att fundera på och att berätta vidare om. Att service och information ges på ett bra sätt.

När intresset ökar, måste anläggningen anpassas vilket ofta leder till att verksamheten växer och därmed uppstår nya frågor och problem. Hur ska man hantera större besöksgrupper? Hur klarar man av att hålla både det vetenskapliga och upplevelserna på hög nivå?

Nya vägar – att synliggöra

Vi måste synliggöra kulturarven, platserna är viktiga för förståelsen av historien. Hjälpa besökaren att läsa landskapet, att förstå sammanhangen.

Men det handlar inte bara om att hitta, se och förstå. Det är också en fråga om att pröva nya stigar och att våga tro på nya sätt att skapa upplevelser i rummet. Här fick seminariets deltagare nya impulser av Park- och gatuchefen i Kalmar, Bengt Skoog som beskrev sina djärva idéer om konstnärliga installationer i stadsbilden. Att våga och att vilja.

Lokal Kultur 2002

LOKAL KULTUR -
GRUNDSTENEN I SVENSKT KULTURLIV

24-25 maj 2002, Tjörn

I samtalen om svenskt kulturliv hamnar vi ofta i en diskussion om resursfördelningen. Var pengarna behövs bäst. Men det handlar inte bara om detta. Som utgångspunkt för ett konstruktivt och framåtsyftande samtal är det viktigt att se det lokala, regionala och centrala som lika viktiga pusselbitar.

Lokal Kultur fortsätter

Under hösten och vintern 2002 återkommer vi med ytterligare två seminarier.

- KULTURFÖRETAGAREN
- DEN KREATIVA STADEN

anmälan / information

Lasse Ernst, Anki Alm eller Anie Edéus
LOKAL KULTUR / EUREKA

Vickleby bygata 12

386 93 Färjestaden

Tel: 0485 - 366 60

Fax: 0485 - 366 70

lokalkultur@framtidenskultur.se

www.framtidenskultur.se/lokalkul